

Tátrai Szilárd

BEVEZETÉS A PRAGMATIKÁBA

Funkcionális kognitív megközelítés

Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2011, 234 oldal

A pragmatikához, vagyis a nyelv használatához kapcsolódó kutatások az utóbbi évtizedekben a magyar nyelvudományban, illetve a magyar mint idegen nyelv oktatásában is előtérbe kerültek. A pragmatikának a MID-oktatásban való alkalmazását sürgető elméleti munkákon kívül¹ mindezt kiválóan mutatja, hogy egyre inkább a nyelv tevékenységként történő értelmezését, a nyelvi funkciókhoz való reflexív viszonyulást hangsúlyozó tankönyvek, tanmenetek készülnek.

A pragmatikakutatások elmélyítését szolgáló törekvésbe illeszthető Tátrai Szilárd: *Bevezetés a pragmatikába* című könyve is. A munka a pragmatika átfogó elméleti ismertetését valósítja meg: mindazon pragmatikai fogalmakat, a nyelv működéséhez kapcsolódó folyamatokat tárgyalja, melyek – a magyar mint idegen nyelv oktatása során is – a nyelv tevékenységként való értelmezéséből fakadhatnak. A könyv hiánypótló munka, hiszen a magyar nyelvészeti szakirodalomban a nyelvudomány egyik legfiatalabb területéről eddig nem készült ilyen összefoglaló jellegű, az oktatási célokat szolgáló kézikönyv.

A szerző a lehetséges pragmatikafelfogások közül a pragmatika szemléletmódként történő értelmezéséből (l. Verschueren 1995: 1–19, vö. még 1999, Verschueren–Östman (eds.) 2009) indul ki. A nyelvet tehát az emberek közötti kommunikáció céljaira kialakított gondolkodásmódnak, az alkotás és a befogadás folyamatában létrejövő társas megismerő tevékenységnek tekinti, mely – a nyelvi szimbólumok perspektivikus természetét hangsúlyozva – egyfelől mások számára hozzáférhető világprezentációk létrehozását és közvetítését, másfelől interperszonális kapcsolat fenntartását teszi lehetővé. A nyelvi funkciókra összpontosítva, a nyelvi tevékenység szociokulturális és kognitív összetevőit vizsgálja. Mivel e pragmatikaértelmezés – összhangban a holista funkcionális kognitív nyelvészet felfogásával (l. Langacker 1987, 1991) – a jelentésképzés és a világról való tudás szoros összefüggését vallja, ennél fogva a szerző a kontextuális viszonyoknak megfelelő, illetve az ahhoz igazodó, dinamikus létrejövő jelentésre koncentrálna. Mindezzel együtt egy olyan szemléletmódot kínál, mely a különböző részdiszciplínák együttes érvényesülésének enged teret.

A szerző a pragmatika ismertetését – előtérbe helyezve a diskurzusban részt vevők konstruktív hozzájárulását a nyelv működéséhez – funkcionális kognitív nyelvészeti keretben végzi el. A könyv I. részében (*A pragmatika nézőpontja*) a nyelvi tevékenység átfogó értelmezése olvasható. *A nyelvi tevékenység általános jellemzésekor* (2. fejezet) a szerző a nyelvhasználatot társas megismerő, illetve a személyközi viszonyok alakítá-

---

¹ Csupán a TLH2-ben megjelent tanulmányokra koncentrálna, l. pl. Szili 2005, 2006, 2010, Tátrai 2006.

sát elvégző tevékenységként értelmezve, a nyelv kognitív és szociokulturális meghatározottságát elemzi. Ehhez kapcsolódóan vizsgálja a nyelvi megismerés fiziológiai és diszkurzív alapjait, illetve a nyelvi tevékenység metafunkcióit és az udvariasság nyelvi funkcióját. Majd a nyelvhasználatot jellemző alapvető folyamatokra (a választásra, az egyezkedésre és az adaptációra) koncentrálnak. Az I. rész további fejezeteiben a nyelvi pragmatika hagyományos témaköreinek és fogalmainak elemző bemutatása történik meg. A *kontextus* összetevőinek és a diskurzusban résztvevők szerepeinek, világának, valamint a kontextualizáció folyamatának ismertetése után (3. fejezet) a szerző a megnyilatkozások létrejöttét, a dialogikus társalgások és a monologikus szövegek sajátosságait, valamint a társalgás szerveződését vizsgálja. Majd a mondat mint a megnyilatkozás elemi feldolgozási egységéből kiindulva mutatja be a beszédaktus fogalmát (4. fejezet). Az I. rész további fejezeteiben még két pragmatikai kulcsproblémával foglalkozik: a *dinamikus jelentésképzéssel* (5. fejezet) – ezen belül az implicit jelentéssel, illetve a jelentésképzés tudatosságához kapcsolódóan a pragmatikai és a metapragmatikai tudatossággal –, valamint a *deixis* műveletével (6. fejezet).

A kötet második nagy egységében, *A nézőpont pragmatikája* című II. részben a szerző az *idézésben* (7. fejezet), az *elbeszélésben* (8. fejezet) és az *íroniában* (9. fejezet) megfigyelhető *nézőpont-szerveződést* az I. részben vázolt átfogó pragmatikaelméleti modell kontextusában vizsgálja. Az idézésben működő nézőpontfajták, illetve a metapragmatikai és pragmatikai tudatosság elemzése során a nyelvi funkció alakulástörténeti folyamatát is előtérbe helyezi abból a célból, hogy bemutassa, az általa alkalmazott pragmatikai szemléletmód a történetiséget nem statikus állapotok sorozataként, hanem jelenérdekeltségű alakulásfolyamatként értelmezi, mellyel a szinkronia és a diakronia merev szembeállítását is feloldható.

A könyv tárgyalásmódja – céljához, a nyelvi pragmatikai szemléletmód átfogó bemutatásához igazodva – a reflexivitással jellemezhető; a szerző a fogalmak kifejtéséhez elsősorban leíró szempontokat alkalmaz, a pragmatika ismertetésekor egyetemes jellemzőkre összpontosít és alapvetően elméleti szempontokat érvényesít. Utóbbi következménye, hogy a nyelv működését alátámasztó nyelvi példák csupán az elméletet hivatottak szemléltetni – és ennek a funkciónak kiválóan meg is felelnek: a szerző olyan prototipikus példákat hoz egy-egy jelenség megvilágítására, mellyel a nyelvi pragmatikai szemléletmódú megközelítése könnyedén feldolgozható.

A befogadás elősegítése érdekében a szerző a fejezetek elején összegzi azon *Kulcsszavakat*, melyek az adott részterület megértéséhez és értelmezéséhez elengedhetetlenek, valamint a fejezetek végén rövid, áttekinthető *Összegzés* is olvasható. A könyv végén elhelyezett *Tárgymutató* a könyvben található fogalmakra történő keresést nagyban elősegíti, de általa az is megfigyelhető, ezen jelenségek hogyan szövik át a nyelvi tevékenység egészét, a tapasztalat kifejeződése érdekében miként működnek együtt.

A szerző a könyvének olvasóját arra motiválja, hogy egy-egy részterületet kiválasztva, kutatásokat végezzen a pragmatika összetevőinek, a nyelv funkcionálásának megértése érdekében. Az empirikus kutatások megtételére ösztönöz a szerző azon szövegalkotói döntése is, hogy lábjegyzetben igen széles, a témákhoz, a pragmatika részterületeihez, fogalmihoz kapcsolódó (továbbvezető) szakirodalmat is közöl.

Tátrai Szilárd munkáját mindezen tényezők alapján igazi tankönyvnek tekintem. Közvetlenül alkalmazható az egyetemi, főiskolai nyelvészeti oktatásban, de emellett a pragmatika és a kognitív nyelvészet irányában elmélyülni kívánó kutatók, doktoranduszok és tanárok is haszonnal forgathatják. Ezzel összhangban a MID-oktatásban egyfelől kiváló kiindulóponttá válhat a magyar nyelvi tevékenység tanulmányozását célzó órán vagy kutatásban, másfelől a magyar nyelv oktatásában a nyelvhasználat kognitív és szociokulturális megvilágításához is alapul szolgálhat.

Irodalom

- Langacker, Roland W. 1987. *Foundations of cognitive grammar*. Vol. I. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. 1991. *Foundations of cognitive grammar*. Vol. II. Stanford: Stanford University Press.
- Szili Katalin 2005. A múlt tanításairól és a jelen kihívásairól a nyelv és a kultúra tanításának kapcsán. *THL2 A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata* 2005/1: 44–53.
- Szili Katalin 2006. Grammatika? Pragmatika? *THL2 A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata* 2006/1–2: 22–28.
- Szili Katalin 2010. A grammatika a magyart idegen nyelvként tanító munkákban – a közelmúlt eredményei és a jövő kihívásai. *THL2 A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata* 2010/1–2: 169–185.
- Tátrai Szilárd 2006. A nagy esernyőcsel. *THL2 A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata* 2006/1–2: 29–35.
- Verschueren, Jef 1995. Pragmatic perspective. In: Verschueren, Jef–Östman, Jan-Ola–Blommaert, Jan (eds.): *Handbook of pragmatics*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 1–19.
- Verschueren, Jef 1999. *Understanding pragmatics*. London, New York, Sydney, Auckland: Arnold.
- Verschueren, Jef–Östman, Jan-Ola (eds.) 2009. *Key notions for pragmatics. Handbook of pragmatics highlights* 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

Csontos Nóra